

Карамач Софія Ігорівна, курсант ВІКНУ імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – **Бериславська Оксана Михайлівна**, доцент кафедри військового права ВІКНУ імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ВІЙСЬКОВУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ: АДАПТАЦІЯ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Реформування Військової служби правопорядку (ВСП) та створення Військової поліції в умовах воєнного стану зумовлене тим, що можливості чинної структури вже не відповідають реальним загрозам. Зараз ВСП не має кримінально-процесуальних повноважень, право здійснювати повноцінне досудове розслідування чи оперативно-розшукову діяльність відсутнє. Через це виявлення та фіксація злочинів як у тилових районах розташування військ, так і безпосередньо на лінії фронту лягає на Державне бюро розслідувань та Національну поліцію України, що затягує час і ускладнює роботу, особливо в зонах ведення бойових дій. Перехід на стандарти НАТО та впровадження моделі доктрини АР-3.21 (правопорядок, мобільність, безпека, робота з затриманими) потрібні саме зараз, оскільки армії необхідний мобільний інструмент підтримання дисципліни, здатний ефективно функціонувати як у пункті постійної дислокації, так і на передовій.

Ключовим елементом реформи є законопроект № 6569-д «Про Військову поліцію» [2]. Головна ідея цього документа – змінити підхід до підтримання правопорядку у війську. Зараз розслідуванням правопорушень у частинах займаються загальнодержавні правоохоронні органи, які через свою міжвідомчу специфіку не завжди інтегровані у повсякденну діяльність військ, особливо під час виконання бойових завдань. Новий закон передбачає створення спеціалізованого військового формування з правоохоронними функціями, підпорядкованого безпосередньо Міністру оборони України [2], що трансформує чинну систему Військової служби правопорядку [1].

Основне нововведення полягає в наданні Військовій поліції повноважень здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у формі дізнання. Це дозволить оперативно виявляти, фіксувати та самостійно розслідувати військові кримінальні проступки безпосередньо у місцях дислокації підрозділів. Такий крок суттєво розвантажить Державне бюро розслідувань та Національну поліцію України. Водночас розмежування повноважень залишається чітким: розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів і надалі проводитиме Державне бюро розслідувань, але Військова поліція зможе миттєво реагувати на події, фіксувати докази «по гарячих слідах» та здійснювати охорону місця злочину в межах військових об'єктів.

Для побудови нової структури визначальним є впровадження положень спільної доктрини НАТО АР-3.21 [3]. Практика країн Альянсу показує, що діяльність військової поліції тримається на чотирьох базових функціях: підтримання правопорядку, забезпечення мобільності військ, безпека військових об'єктів та робота з затриманими або військовополоненими [3]. Якщо чинна Військова служба правопорядку в Україні частково виконує завдання з охорони чи регулювання руху транспортних колон [1], то її кримінально-правовий компонент не працює через відсутність процесуальної самостійності. Адаптація до євроатлантичних стандартів передбачає, що українська Військова поліція перейме досвід таких країн, як США чи Польща, де аналогічні органи мають повний правоохоронний інструментарій для автономної роботи усередині оборонного відомства. Це зміцнить внутрішню дисципліну в підрозділах та забезпечить сумісність українських військових правоохоронців із колегами з країн НАТО під час спільних заходів.

Для практичного запуску Військової поліції недостатньо ухвалити лише профільний закон, оскільки її майбутні кримінально-процесуальні повноваження прямо перетинаються з чинним законодавством України. Надання новому органу права на оперативно-розшукову діяльність та дізнання потребує змін до статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] та ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України [5], де має бути чітко закріплений статус оперативних підрозділів Військової поліції. Без таких правових узгоджень будь-які зібрані докази чи проведені затримання суди визнають недопустимими через порушення процедури підслідності. Окремим питанням є уникнення дублювання функцій із Державним бюро розслідувань. Юридична межа має проходити за рівнем тяжкості злочинів:

Військова поліція повністю перебирає на себе документування та розслідування військових кримінальних проступків і нетяжких злочинів, тоді як право на розслідування тяжких військових правопорушень залишається виключно за Державним бюро розслідувань.

Окрім нормативних змін, реалізація реформи стикається з серйозними практичними викликами у сфері кадрового забезпечення та підготовки особового складу. Ключова складність полягає в необхідності формування абсолютно нової правоохоронної культури у військовому середовищі. Майбутні працівники Військової поліції мають одночасно володіти як навичками кваліфікованих процесуалістів (проведення дізнання, кримінальний аналіз, здійснення оперативно-розшукових заходів), так і високим рівнем загальновійськової та тактичної підготовки. Основними викликами на практиці є специфіка документування військових злочинів, де виявлення правопорушень (наприклад, самовільного залишення частин чи порушень правил поведінки зі зброєю) вимагає глибокого розуміння внутрішнього устрою армії. Водночас імплементація стандартів НАТО зобов'язує особовий склад вільно орієнтуватися в нормах міжнародного гуманітарного права безпосередньо під час виконання службових обов'язків [3]. Додатковим системним викликом є мовна підготовка, необхідна для забезпечення оперативної взаємосумісності з іноземними партнерами. Таким чином, головна проблема полягає у гострому дефіциті універсальних кадрів, здатних ефективно поєднувати суто юридичні функції із суворими вимогами військової служби.

Попри готовність компромісного проекту № 6569-д, його остаточне ухвалення затягується через нові правові суперечки [2]. Головними причинами зупинки документа є дискусії навколо специфічних повноважень нової структури. Зокрема, критику викликали пункти про право військових поліцейських за певних обставин заходити до житла громадян, зупиняти цивільний транспорт та перевіряти документи у цивільних осіб у районах оголошення воєнного стану. Частина народних депутатів та правозахисників вбачають у цьому ризики порушення конституційних прав громадян та дублювання функцій Національної поліції України. Крім того, досі немає повної згоди щодо меж контролю: чи має право Військова поліція затримувати військовозобов'язаних під час мобілізаційних заходів, чи її робота має обмежуватися виключно чинними військовослужбовцями. Саме через необхідність доопрацювання цих чутливих питань і пошук балансу між правами людини та потребами армії законопроект наразі залишається на стадії розгляду.

Варто зазначити, що проект № 6569-д хоч і наближає нас до Альянсу, але впроваджує модель НАТО лише частково. Наприклад, доктрина АJP-3.21 передбачає повноцінне розслідування військовою поліцією абсолютно всіх злочинів усередині армії. Натомість наш законопроект обмежує Військову поліцію лише дізнанням (кримінальними проступками та нетяжкими злочинами), залишаючи тяжкі та особливо тяжкі злочини за ДБР [2] [3].

Отже, реформування Військової служби правопорядку та створення Військової поліції є логічним кроком для побудови дієвої системи правосуддя всередині армії в умовах воєнного стану. Сучасні загрози чітко доводять, що застарілі підходи та відсутність процесуальних повноважень у діючої структури лише гальмують роботу. Попри те, що законопроект № 6569-д переймає євроатлантичні стандарти доктрини АJP-3.21 лише частково, його ухвалення дозволить розвантажити Державне бюро розслідувань та Національну поліцію України, забезпечивши швидке реагування на проступки у військах. Водночас успіх цієї реформи прямо залежить від здатності законодавців знайти баланс у питаннях розширення прав військових правоохоронців, уникнення колізій із кодексами та розв'язання проблеми дефіциту універсальних кадрів.

Список використаних джерел

1. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 бер. 2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>
2. Проект Закону про Військову поліцію від 31 трав. 2024 р. № 6569-д. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Rows?id=12445>.
3. Allied Joint Doctrine for Military Police (AJP-3.21, Edition A, Version 1). NATO Standardization Office. 2019. 114 p. URL: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>